

Les fosses de la Guerra Civil a Eivissa

Sergi Moreno Torres

Els fets del castell i la fossa de la Catedral d'Eivissa.

En els dies següents al desembarcament de la columna del capità Bayo el 8 d'agost de 1936, són detingudes i tancades al castell de Vila prop de 150 persones acusades d'estar compromeses amb l'alçament militar del 18 de Juliol. En aquest grups de presoners es troben la major part dels oficials militars destacats a la guarnició d'Eivissa i dels guàrdies civils, quatre dels cinc alcaldes instituïts a les Pitiüses des del cop d'estat, un elevat nombre de capellans, els propietaris de terra i empresaris més significats, però també petits comerciants, pagesos i fins i tot dos estudiants. Aquestes detencions responien a una voluntat de depuració de responsabilitats molt clara en el cas dels militars, però que es fa extensible a altres estaments socials als quals s'identifica de forma inequívoca amb els golpistes: membres de l'església, empresaris i propietaris de terra o càrrecs públics que tot i haver estat elegits democràticament, no van manifestar el seu rebuig a l'alçament militar. D'altra banda, les Pitiüses són una escala, l'objectiu principal de les tropes republicanes és l'illa de Mallorca i sembla haver-hi una voluntat clara de solucionar el *problema pitiús* de forma ràpida actuant sobre aquells estaments socials que es consideren aliats naturals del cop d'estat.

El bombardeig de la Marina:

La presència republicana a l'illa arriba a la seva fi el 13 de setembre al matí, quan tres avions *Savoia Marchetti*, pertanyents a l'esquadrilla S-8 de la força aèria italiana, amb base a Mallorca, bombardejaren el port d'Eivissa i el barri de la Marina. El nombre de víctimes és confús.

Oficialment, hi ha registrades 18 defuncions a causa del bombardeig, però alguns testimonis parlen d'entre 40 i 50 morts. Aquesta diferència de xifres planteja no poques incògnites, i fa sospitar que no totes les víctimes foren registrades. D'altra banda, tampoc està gaire clar què va passar amb els cossos dels difunts.

El cas de la Fonda Cires permet valorar, al menys en part, algunes de les incògnites que planteja el bombardeig del 13 de setembre de 1936. La fonda es trobava al número 12 del carrer des Castellar, i estava regentada per una família de Sant Mateu que la tenia en lloguer: Juan Tur Tur, Catalina Torres Torres i les seves tres filles. Segons Pedro Torres, veí i amic de la família, l'objectiu de la boma devia ser la central de la Telefònica, situada en un edifici proper, però es va desviar i va entrar pel fumeral de la fonda. Aquesta havia patit recentment obres de millora i s'havien renovat les bigues de l'edifici, és per això que en apropar-se els avions, alguns veïns decidiren refugiar-se allà pensant que l'edifici seria més sòlid.

Catalina Torres Torres (assegada) al costat de la porta de la fonda, i Maria Tur Torres, vestida de blanc a la dreta del grup (Arxiu familiar).

Segons el Registre Civil només moriren a la fonda Juan Tur, Catalina Torres i la seva filla petita Maria Tur Torres, però sembla clar que hi havia més gent al seu interior quan fou destruïda. És raonable pensar que, per exemple, les persones que vivien en el número 5 del carrer des Castelar, Joaquín Perelló Rigal, Catalina Marí Torres, els seus 4 fills i Catalina Torres Torres, podrien haver mort, de fet a la fonda Cires.

Després de ser destruïda per la bomba, la fonda romangué abandonada més de 30 anys. Ni Pedro Torres ni tampoc els descendents de la família saben que s'en va fer dels cossos. No tenen constància que fossin recuperats per la família i creuen que probablement foren enterrats en una fossa comuna.

Un altra qüestió sense resoldre és si hi va haver o no víctimes entre els milicians i que s'en va fer dels seus cossos. La única menció oficial en aquest sentit la tenim en un document el·laborat per l'Ajuntament de Vila en compliment de la Circular nº 1.490 del Govern Provincial. En una nota al marge diu:

*Hallándose la isla ocupada por los rojos, pudieron ser identificadas las víctimas que se expresan, no consignándose, por no haber constancia de ellos, el número de milicianos rojos, como otras víctimas que seguramente hubo.*¹

La mort de milicians durant el bombardeig és una incògnita sorprenent. Segons algunes fonts hi havia prop d'un miler de milicians a Vila en aquell moment, però, en canvi, no sembla que en morís cap. Una pista de quina pot ser l'explicació la trobem en un fragment del quadern de notes del milicià català Antonio Roca, transcrit per José Luís Gordillo Courcières²:

“Hay noticias que me van llegando retrasadas, porque las ocultaban los jefes. Una es que tres marineros del Almirante Miranda murieron en los combates, y que se han llevado los cadáveres a Barcelona para enterrarlos allí.”

Aquest testimoni és anterior al bombardeig de la Marina, però ofereix una possible explicació a l'absència de milicians morts a causa de les bombes.

Els fets del Castell:

Per al contingent de tropes republicanes que encara romanen a l'illa és evident que el bombardeig és el preludi d'un imminent desembarcament, i que no tenen capacitat per rebutjar un atac d'aquestes dimensions. Es decideix abandonar l'illa immediatament. Aquella mateixa nit, els milicians instal·len una metralladora davant la porta de l'estança on estaven retinguts els presos i, amb l'ajuda de bombes de mà, obren foc contra ells. Els presos intenten protegir-se en les estances laterals i alguns fins i tot aconseguen forçar una finestra i saltar a l'exterior. De les 147 persones tancades al Castell, en moren 93.

A banda d'un clar component de revenja, l'afusellament dels presoners sembla respondre també a la voluntat de cremar la rereguarda; és a dir, no deixar darrera adeptes a l'alçament. El 14 de setembre, el darrer contingent de milicians que quedava abandona a l'illa, així com, probablement, els milicians ferits o morts al bombardeig del dia anterior. Aquell mateix dia, el *Juez de Primera Instancia e Instrucción* Pedro Revuelta, ordena que els cossos de les persones assassinades al Castell de Vila siguin traslladats al Cementiri Vell i enterrats en una fossa comuna davant la capella del cementeri. Amb motiu del primer aniversari dels afusellaments, es va fer construir un monument commemoratiu al costat de la fossa, que fou inaugurat el 14 de setembre de 1937. Aquest monument encara es troba en el seu emplaçament original.

L'any 1941, amb motiu de les obres de reparació dels danys soferts per la Catedral d'Eivissa durant la guerra, es decideix traslladar les víctimes del Castell a una fossa al peu de la nau central. Aprofitant el trasllat d'aquestes restes, es van exhumar altres cossos de persones mortes a Eivissa entre el 8 d'agost i el 13 de setembre de 1936, que també es van incorporar a la fossa.

La fossa de la Catedral és, per tant, un enterrament secundari molt alterat. S'estima que conté al voltant de 95 cossos, la majoria morts el 13 de setembre de 1936 al Castell de Vila, però no exclusivament. D'altra banda, el fet que els milicians utilitzessin bombes de mà i que les restes fossin traslladades 4 anys després del seu enterrament són factors que reforcen la versió d'alguns testimonis que suggereixen que en l'exhumació del 1941 no es va buidar completament la fossa original al Cementiri Vell, on sembla que hi quedaren les restes més fragmentàries.

Diario de Ibiza

DECANO DE LA PRENSA IBICENCA

Lunes 13 Spbre. 1937 - 2.º T.

D. Miguel Planells Tur, Canónigo
José Tur Bennasar, Pbro.
Miguel Riera Boned, Pbro.
José Ramón Escandell, Pbro.
Mariano Ferrer Roig, Pbro.
Antonio Mari Torres, Pbro.
José Ferrer Guasch, Pbro.
José Riera Boned, Pbro.
Antonio Cardona Vingut, Pbro.
Antonio Ramón Orvay, Pbro.
Joaquín Cirar Sala, Pbro.
José Torres Torres, Pbro.
Francisco Planells Tur, Pbro.
José Serra Ribas, Pbro.
José Tur Ferrer, Pbro.
Ignacio Serra Riera, Pbro.
Mariano Escandell Roig, Pbro.
Andrés Tur Tur, Pbro.
Abel Matutes Torres
Vicente Serra Torres
José Vila Victori, Capitán de Intendencia
Antonio Molina Rodríguez
Antonio Mari Riera
Antonio Palau Tur
Juan Tur Vidal, Abogado
Roberto Pereyra Casajús, Teniente infantería
Salvador Mena Vivern, Teniente Coronel
Vicente Tur Boned, Farmacéutico
Bartolomé Ramón Ferrer, Alférez
Juan Escandell Ferrer, Admor. Salinera
Miguel Juan Colomar, Guardia Civil
Bartolomé Mari Mayans, Fabricante
Juan Tur Mari
Juan Mari Mari
Ramón Palau Ramón
Cecilio Gómez Gonzales, Tte. Alabarderos
Juan Mari Mari
Juan Torres Serra
Francisco Torres Ferrer
Antonio Ferrer Guasch, Guardia Civil
Vicente Riera Juan
José Guasch Mari, Alférez Alabarderos
Antonio Arnal Juste, Capitán Infantería
Juan Mayans Escanellas, del comercio
Sergio Castañeda Adeva, Carabínero
Juan Mari Mayans, fabricante
Juan Mari Ferrer
Antonio Orvay Roig
Mariano Mari Mari, Guardia retirado
Miguel Colomar Tur
Quirino Cerón Noval, empleado Correos
Miguel Ferrer Mari
Lorenzo Ripoll Antonio
Agustín Maldonado Rodríguez, Alférez Inf.
José Cardona Riera
José Torres Serra
Juan Guasch Clapés
Pedro Torres Planas
José Cardona Juan
Francisco Boned Ferrer

Mariano Mari Torres, Juez Municipal
Juan Mari Castelló
Antonio Cardona Colomar
Ángel Carreras Orri, Comandante de Infantería
Antonio Bosch Vich, Subdelegado Marítimo
José Juan Mari, Capitán de Infantería
José Mari Torres, Alférez de Ingenieros
José Castelló Mari, del Comercio
Arsenio Giménez Sabio
Ángel Luis Giménez Sabio
Juan Riera Torres
Francisco Tur Clapés
Juan Torres Juan, Alcalde de Ibiza
Juan Serra Serra, Alcalde de San José
Francisco Mari Ribas
Bernardo Prats Tur
Vicente Guasch Roig
José Vicente Lucas
Antonio Cardona Cardona
Juan Mari Mari
Juan Ferrer Colomar
Juan Ferrer Tur
Juan Mari Costa
José Ferrer Mari
Vicente Guasch Tur, Alférez de Infantería
Francisco Guasch Torres
Vicente Ramón Orvay
Jaime Monserrat Vadell, Guardia Civil
Bartolomé Clapés Roig
Miguel Mari Noguera
Miguel Mari Escandell
Juan Mari Mari
ASESINADOS ANTES DEL DÍA 13
EN FORMENTERA
Juan Torres Torres, Ecónomo del Pilar
Lucas Ramón Cardona, Sargento de Infantería
Bartolomé Torres Planells, Cartero
EN LA CIUDAD DE IBIZA
Julio Mestre Martí, Comandante de Infantería
Raimundo Díaz Lardiez, Tte. Guardia Civil
Antonio Roig Guasch, Cura Sant Franc.º Javier
José Boned Mari, Teniente de Infantería
José M.ª Ruiz Gallo, Alférez de Artillería
Pablo Villegas Fernández, Tente. De Infantería
Nicolás Roselló Serra, Cabo Guardia Civil
EN SAN CARLOS
Antonio Tur Costa, Ecónomo
Antonio Tur Clapés
EN SANTA EULALIA
Vicente Tur Costa
Mariano Ferrer Costa
EN SAN VICENTE FERRER
Alejandro Villain Collery
MUERTOS DURANTE LOS ROJOS
Ventura Catany Seguí, Teniente de Infantería
José Torres Torres, Guardia Civil
Rafael García Ledesma, Capitán de Infantería
Vicente Belenguer Martínez, C. Fortificaciones

Entre els anys 1986 i 1992 es van realitzar diverses campanyes arqueològiques a l'interior de la Catedral, però la fossa no fou oberta.

Relació de les persones que hi ha enterrades a la fossa:

Amb motiu de l'aniversari dels fets del Castell, *Diario de Ibiza* publicà, el 13 de setembre de 1937, una llista amb els noms de 93 víctimes dels afusellaments, que són les que posteriorment es van inscriure en la placa col·locada a la Catedral, el 1941. La llista no correspon exactament als cossos enterrats a la fossa, d'una banda perquè algunes famílies van poder recuperar el cossos dels seus familiars i van se enterrats en panteons familiars. D'una altra, degut a errors o omissions en aquesta llista, aclarits per José Miguel L. Romero.

De la llista publicada pel *Diario de Ibiza*, almenys **TUR BONET, Vicente, ESCANDELL FERRER, Juan** i **PALAU TUR, Antonio** no estan enterrats en aquesta fossa, sinó en panteons familiars.

També consten en aquesta llista les persones que van morir el 8 d'agost de 1936 a Sant Carles i Santa Eulària i que foren traslladats a la Catedral l'any 1941. És el cas de **TUR CLAPÉS, Antonio**, capellà de l'església de Sant Carles, i **TUR COSTA, Antonio**, pare de l'anterior, enterrats inicialment al Cementiri de Sant Carles; **TUR CLAPÉS, Vicente**, Germà i fill dels anteriors; **TUR RIERA, Juan**, o *Joan den Sencdic*, inicialment enterrat al Cementiri des Puig de Missa de Santa Eulària i, finalment, **FERRER COSTA, Mariano**, mort al Bosc de Cases Vagues de'n Pere de'n Cama, a prop de Santa Eulària.

**FOSSA DE LA CATEDRAL DE SANTA MARIA
(EIVISSA)**

FOSSA 1:
Ubicada a l'interior de la Catedral, al peu
de la nau central.

COORDENADES UTM:
X-364435 - Y-430758
ETRS 89 FUS 31
ESCALA: 1:1000